

1345

El penúltim

(ALDC, VIII, 1975. El penúltim)

Penúltim, “en una sèrie, terme que fa dos començant per l’últim o el darrer” (DIEC), és un mot pres del llat. PAENULTIMUS, compost de PAENE ‘quasi’ i ULTIMUS ‘darrer’; doc. des del s. XV, coneix les lexies complexes *penúltim de la cua* 133, *penúltim del [θ]aguer* 108, i les var. *pinúltim* 156, amb tancament de [e], *perúltim*, amb dissimilació de nasals, *penúltimo* 87, 94, afí a l’arag. El mot degué fer-se coneixedor a través de l’escola (cf. *penúltim* 103 “ja és cosa moderna”).

No falten les respostes de caràcter sintagmàtic que tenen com a element diferenciador un mot relatiu a l’ordre o al temps: a) ‘abans’: *avant-darrer* (var. *vant-darrer* 5, 6, per afèresi causada per fonosintaxi), *avant-darrere* 9, *avant-rader* 12; *abans-rader* 10, *abans del rader* 39, 112 (*abans* < AB ANTE amb -s adverbial), adaptacions del fr. *avant-dernier* (*dernier* < *DERETRANUS, der. de DE RETRO); *lo abans de l’últim* 88; *antes des darrer* 82, *antes del rader* 93, 116 (*antes* ← cast.); *antes d’arribar l’últim* 90; b) ‘segon’: *segon del rader* (~ *de rader* 24, 33, 38, 44, 51,

53, 55, 97, 117, 119, 120, ~ *del darrer* 152, ~ *des darrer* 72, ~ *des darrers* 74-81, ~ *deu darrers* 73; *segon* < SECŪNDU, part. ant. de SĚQUĪ ‘seguir’); *segundo del rader* 125 (~ *de rader* 115, ~ *pel rader* 130, ~ *rader* 131, 136, 139; *segundo* ← cast.); *segon de l’últim* 19, 20, 48, 54 (*segon d’últim* 60, 104, *segon últim* 20, 127). Altres denominacions tenen per nucli *darrer* (*darrer fora un* 70, 71) o el metatètic *rader* (*rader l’atre* 30; *rader menos un* 57, *rader menos u* 58, 103; *menos* ← cast.). Finalment, altres s’han format amb un prefix: *contra[θ]aguer* 138, del llat. CONTRA ‘enfront de’ que, a més del sentit d’oposició, tenia el de ‘a prop de’; *anti[θ]aguer* 132, 134, amb canvi de *ante* ‘anterior’ a *anti*, per confusió de prefix.

En la distribució geogràfica dels significants, *penúltim* coneix una notable extensió, fins l’eiv. i l’alg., trencada per la denominació perifràstica *segon del rader* i la interferència ross. *avant-darrer*.

Penúltim és l’únic mot normatiu des del DOrt, 1917.

